

St.zkoušky dne

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Teritoriální studia

Sebastián Poche

Nezávislý stát Chorvatsko

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Sebastián Poche**

Vedoucí práce: **PhDr. Miroslav Tejchman DrSc.**

Oponent práce: **PhDr. Miroslav Šesták CSc.**

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

POCHE, Sebastián. *Nezávislý stát Chorvatsko*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociální věd, Teritoriální studia, 35. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Miroslav Tejchman DrSc.

Anotace

Má bakalářská práce pojednává o vzniku, existenci a zániku Nezávislého státu Chorvatsko, který byl stvořen po rozpadu jugoslávské monarchie dubnu 1941. Nezávislý stát Chorvatsko byl loutkový stát nacistického Německa, který měl chránit značné německé ekonomické zájmy v tomto regionu, protože je tato oblast bohatá na nerostné suroviny. Ve státě vládla fašistická organizace Ustaša, založená ledna 1929, v čele s Ante Pavelićem. Ustaša je zodpovědná za atentát na krále Alexandra Karadjordjeviće a francouzského ministra zahraničí Louise Barthou v roce 1934. Nezávislý stát Chorvatsko plnil na krátkou dobu chorvatskou touhu po vlastním státě. Ustaša vedla nemilosrdný boj proti srbské, židovské a romské menšině. Italský vliv nad NDH upadal s vývojem války ve Středomoří. Pád Benita Mussoliniho v roce 1943 vedl k německé dominanci v této oblasti. Brutální rasová politika oslabovala stát, který byl v květnu 1945 dobyt partyzánskou armádou a po válce byl začleněn do komunistické Jugoslávie.

Annotation

My bachelor paper is mainly about the creation, existence and fall of the Independent State of Croatia, which was created after desintegration of Yugoslavian monarchy in April 1941. The Independent State of Croatia was puppet state of Nazi Germany, which had to protect vast German economical interests in this region because of its great amount of natural

resources. The rule was maintained by Ustasha movement which was established in January 1929 with Ante Pavelić as its leader. Ustasha is responsible for the assassination of the King Alexander Karadjordjević and French minister of Foreign Affairs Louis Barthou in 1934. The Independent State of Croatia was the fulfilment of the Croatian desire to have its own independent state. Ustasha waged merciless fight against Serb, Roma and Jew minority. The Italian influence declines with the development of the war in the Mediterranean sea. Fall of Benito Mussolini in 1943 leads to a German domination in this region. Brutal racial policy weakens the state and boosts the insurgency groups especially Partisans. The Independent State of Croatia is conquered by Partisan army in May 1945 and after the war is attached to the Communist Yugoslavia.

Klíčová slova

NDH, Pavelić, Srb, Žid, Německo, Itálie

Key words

NDH, Pavelić, Serb, Jew, Germany, Italy

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem

V Praze dne 21. Května 2010

Sebastián Poche

Obsah

Úvod.....	7
1. Vznik ustašovského hnutí.....	10
2. Rozpad Jugoslávie.....	14
3. Vznik NDH.....	18
4. Němci a Italové v NDH.....	19
5. Národnostní a náboženská politika.....	23
5.1 Srbové.....	23
5.2 Muslimové.....	26
5.3 Židé.....	28
5.4 Romové.....	29
5.5 Němci.....	29
5.6 Katolická církev.....	29
7. Zahraniční politika.....	29
Závěr.....	34
Summary.....	36
Bibliografie.....	37

Úvod

Srbsko-Chorvatské třenice o podobu nového státu a neschopnost jakékoliv dohody dominovaly celému období existence království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Spor se vyhroutil natolik, že došlo k smrtelnému postřelení lídra a spoluzakladatele Chorvatské selské strany Stjepana Radiće přímo v bělehradském parlamentu. Král Alexandr Karadjordjević po této události zavedl tentýž rok osobní diktaturu v zemi. Pro zklidnění napjaté situace v zemi se král Alexandr rozhodl pro zrušení názvu státu a nově zavedl systém bánovin, který měl utlumit nacionální pnutí uvnitř státu. Tento krok nevedl ke zklidnění situace, spíše naopak. V očích Chorvatů a některých Srbů Alexandr pošlapal Vidovdanskou ústavu, na kterou přísahal. Královny metody vládnutí rozšiřují početný tábor jeho odpůrců, ve kterém je od svého počátku i Ustaša. Ustaša byla chorvatská revoluční organizace, která vznikla odštěpením od Chorvatské strany práva v lednu 1929, ve stejnou dobu, kdy král Alexandr vyhlásil svoji diktaturu. Ustašovský program byl směsicí extrémního nacionalismu, antikomunismu, proti srbských nálad a antisemitismu.

Hlavním cílem Ustaše bylo vytvořit Chorvatský stát, pokud možno bez cizích složek obyvatelstva a naplnit tak několik století trvající touhu Chorvatů okusit nezávislost, které se jim naposledy dostalo za časů krále Demetera¹. Spolu s ustašovci byla v opozici vůči královskému režimu také Chorvatská selská strana, která stejně jako Ustaša, bojovala za práva Chorvatů, akorát k tomu nevyužívala teroristické způsoby. Situace se vyostřila v roce 1934, kdy se po sérii neúspěšných atentátů podařilo Ustaše spolu vnitřní makedonskou ozbrojenou organizací² zavraždit krále spolu s francouzským ministrem v zahraničí v Marseille. Po smrti Alexandra pověřil regent Pavel sestavením vlády Milana Stojadonoviće, který byl známý svoji slabostí jak pro fašistickou Itálii, tak pro nacistické Německo. Vychýlení Jugoslávie z kurzu tradičního spolenectví, se nelíbilo, jak značné části srbských vládních kruhů, tak samotnému regentovi a v roce 1939 ho odvolává. V stejném roce došlo k jmenování nové vlády v čele s Dragišou Cvetkovićem, který si uvědomoval nutnost najít společnou řeč s Chorvaty, protože Evropa v tu chvíli stála na prahu války. Výsledkem byl vznik autonomní bánoviny Chorvatsko. Vytvoření bánoviny Chorvatsko přineslo určité zklidnění napjatých chorvatsko-srbských vztahů, ale v kontrastu s vývojem války a pomalými vyjednáváním o

¹ Též Zvonimir, původně bán Slavnoie a poslední Chorvatský král.

² Dále jen VMRO

svých pravomocech, pozbyla opodstatnění. Udržení neutrality na počátku války se postupem času stávalo těžší, protože rostl tlak Německa na regenta Pavla, aby se přidal na stranu států „Osy“, odměnou měla být ochrana před zájmy Itálie a podíl na porcování Řecka. Pavel nakonec přistoupil k paktu 25. března 1941. Porušení neutrality vedlo k okamžitému převratu generála Dušana Simoviće, k dosazení Petra II. na jugoslávský trůn a okamžitému vypovězení Paktu. Po vypovězení paktu následoval útok Německa. Vojensky nepřipravená Jugoslávie se stala pro vojska Wehrmachtu a jeho satelity lehkou kořistí.

Hlavním tématem mé práce je Nezávislý stát Chorvatsko³, který vznikl na troskách královské Jugoslávie, která byla okupována Německem, Itálií, Bulharskem a Maďarskem v dubnu 1941. K vyhlášení NDH došlo v Záhřebu 10. května domácím ustašovcem Slavko Kvaternikem. K moci se dostali ustašovci, kteří byli nechvalně proslulí tím, že hlavně ve třicátých letech podnikali teroristické akce vůči režimu královské Jugoslávie. Vyhlášením nezávislosti se tak splnila několik století trvající touha Chorvatů mít svůj vlastní stát. Nezávislost státního celku byla jen formální, ve skutečnosti byla země okupovaná Itálií a Německem. NDH byla italskou sférou vlivu, nicméně Německo si uvědomovalo, že nechat tento region bohatý na nerostné suroviny Italům, by byl hřích. Německo potřebovalo suroviny k vedení války a rychlou smrtí nejrůznějších smluv získalo de facto neomezené možnosti exploatace území NDH pro válečné potřeby. Brutální represe, páchané na srbském, židovském a romském obyvatelstvu, zahájené v létě 1941, jsou charakteristickým znakem NDH. Rasová politika se ustašovcům stala osudnou, jelikož každým dnem lidé utíkali a posilovali odbojová hnutí, hlavně to partyzánské, které bylo hlavním strůjcem porážky ustašovského režimu.

Mým předpokládaným cílem je, se na základě načtené literatury pokusit o deskriptivní analýzu nejen čtyřleté existence NDH trvající od dubna 1941 do května 1945, ale také o analýzu ustašovského hnutí a chorvatské opozice, zejména na přelomu dvacátých a třicátých let dvacátého století. Co se týče literatury použité v první kapitole, která se zabývá vznikem ustašovského hnutí, vycházím z článku Srdjana Trifkoviće: *The First Yugoslavia and The Origins of Croatian Separatism*, který se podrobně věnuje počátkům chorvatského separatismu a ideologickým kořenům Ustaše. Kniha od Jože Pirjevce: *Jugoslávie 1918-1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie* mě neprovázela pouze první

³ Dále jen NDH

kapitolou, ale obecně se stala studnou poznatků pro období před vyhlášením NDH. Dalším dílem byl článek Jamese Sadkoviče: *Terrorism in Croatia 1929-1934*, který analyzuje Ustašovské aktivity, ale hlavně vztahy Chorvatské selské strany a ustašovského hnutí. K získání poznatků, týkajících se osoby Ante Paveliće mi pomohla kniha od Berndta J. Fischera: *Balkan Strongmen, Dictators and Authoritarian Rulers of Southeastern Europe*. Další spíš komplexnější dějepisnou knihou je publikace od Holma Sandhussena: *Geschichte Jugoslawiens 1918-1980*, podobně jako *Dějiny Chorvatska* pánů Rychlíka a Perenčevíce, které nejdou tak do hloubky, jak bych si přál, přesto je tématice týkající se NDH ať už přímo či nepřímo věnován solidní počet stran. K národnostní politice napsal knihu slovinský autor Mitja Velikonja: *Religious Separation and Political Intolerance in Bosnia and Herzegovina*, která mi pomohla zejména v postoji katolické církve k menšinám a kontroverzích arcibiskupa Alojzie Stepinače. A k hrůznému genocidní politice je dobré vzít do ruky dílo Milana Bulajiće: *Never Again, Ustashi Genocide in the Independent State of Croatia (NDH) from 1941-1945* a dílo Damira Mirkoviće: *Victims and Perpetrators in the Yugoslav Genocide*. Dále pracuji s knihou Damira Mirkoviće: *Victims and Perpetrators in the Yugoslav Genocide 1941-1945*, od Michaela Phayera: *The Catholic Church and the Holocaust*, která mi pomohla v orientaci ve vztahu katolické církve k holocaustu. Zejména k válečné tématice jsem čerpal z výborné knihy Miroslava Tejchmana: *Balkán ve válce a revoluci 1939-1945*. Další knihou o válce na Balkáně byla publikace od Ruperta Butlera. *Hitlerovi Šakali*. A do třetice jsem čerpal také ze Stanislava Auského. *Dobrovolníci a druhá světová válka* a balkánský evergreen od Glenneho Mishy: *Balkans 1804-1999, Nationalism, War and the Great Powers*. Co se týče internetových zdrojů tak k osobě Ante Paveliće jsem využil deskriptivu dostupnou na (<http://www.moreorless.au.com/killers/pavelic.html>). K analýze byrokratického aparátu jsem použil poznatky nastudované na <http://www.axishistory.com/index.php?id=7257>.

Toto téma jsem si vybral, protože si myslím, že o Nezávislém státu Chorvatsko toho nebylo v českém jazyce napsáno mnoho. K napsání práce mě také vedl zájem, umocněný přednáškami k problematice balkánského poloostrova. Rád bych se Balkánu věnoval i v budoucím studiu.

1. Vznik ustašovského hnutí

V lednu 1928 se od Chorvatské strany práva odštěpila skupina lidí okolo advokáta Ante Paveliće. Tato skupina založila organizaci Chorvatský domobranec (Hrvatski domobran). Charakteristickým znakem organizace byl silný antisemitismus a ještě silnější proti srbské nálady. Cílem tohoto hnutí bylo obnovit Chorvatský stát v jeho historických hranicích, tedy včetně Bosny a Hercegoviny. Ante Pavelić psal ve svých instrukcích o Bosně jako „o srdci chorvatské země“ a o bosenských muslimech jako „o ušlechtilé součásti chorvatského národa.“⁴

Pavelić svým působením víceméně navazoval na předchozí nacionalistické politické proudy z 19. století, které hlásaly právo na svůj stát. Fanatickou nenávisť vůči všemu co je srbské, proslul již v druhé polovině devatenáctého století Arte Starcević, zakladatel Chorvatské strany práva. Starcević argumentoval tím, že Srbsko je ve skutečnosti Chorvatsko a Srbové jsou jen pravoslavnými Chorvaty. Dokonce pro Srby vymyslel nový pojem *Slavosrbi*.⁵ Taková přirovnání vznikala všude po Evropě. Každá ideologie založená na nacionalismu se potřebovala vymezit vůči nějaké dominantní skupině a bylo jedno, jestli to byl Srb, Čech či Němec.⁶

Dříve, než byla založena Ustaša, existovala skupinka bývalých rakousko-uherských důstojníků, kteří nesouhlasili se vznikem království SHS⁷ a odcházeli do Vídně a Budapešti dožít jako veteráni. Tato důstojnická skupina měla malý, leč důležitý vliv na formování radikálnější chorvatské opozice. Skupina důstojníků kolem generála Sarkotiće byla více konzervativní než radikální či populistická. Šlo jim spíše o návrat ke starým pořádkům před rokem 1914 a rozhodně z nich nečišelo revoluční nadšení jako z Paveliće, nicméně měli širokou síť kontaktů, čímž usnadňovali komunikaci mezi Chorvatskou stranou práva

⁴ Citováno podle: Hladký, Ladislav. *Bosna a Hercegovina, historie nešťastné země*. Doplněk. Brno 1996 str. 77

⁵ *Slavosrbi* znamenalo něco jako dvojí otrok, protože bylo odvozeno z Latiny od slov *slavus* a *servus*.

⁶ Trifković, Srdjan. *The First Yugoslavia and The Origins of Croatian Separatism*. East European quarterly. vol. 26. No 3.1992 str. 365-366

⁷ Království Srbů, Chorvatů a Slovinců.

a italskými fašisty. Její význam upadal během třicátých let a zcela skončil s německou okupací.⁸

UHRO (Ustaša- Hrvatska revolucionarna organizacija)⁹, hnutí které vzniklo den po vyhlášení královské diktatury¹⁰, si kladlo za cíl teroristickými akcemi vedenými zejména ze zahraničí, zlomit čerstvou autoritativní vládu krále Alexandra Karadjordjeviće¹¹. „Král Alexandr byl přesvědčen, že Slované jsou svou podstatou anarchisté a mají-li se uchránit sami před sebou, potřebují vládu železné ruky. Jakákoliv územní autonomie by vzhledem ke smíšenosti náboženství a etnik, mohla vést k vnitřním konfliktům.“¹²

S tímto prohlášením Alexandr zavedl v zemi diktaturu a zrušil politické strany. Tato myšlenka byla zcela v rozporu s Vidovdanskou ústavou, která byla přijata 28. června 1921 na den svatého Víta *Vidov dan* a ustanovovala království SHS jako parlamentní monarchii s federativním zřízením a v čele s dynastií Karadjordjevićů. Tato ústava, na kterou král před sedmi lety přísahal, byla odsunuta na druhou kolej, právě když král vyhlásil královskou diktaturu. Panovník také změnil název z království SHS na Jugoslávii a zavedl systém bánovin¹³, který měl usnadnit správu země. Jednotlivé regiony dostaly názvy podle zeměpisných názvů, aby se předešlo potencionálním autonomistickým požadavkům. Problémem byl fakt, že nově zavedený systém neodpovídal dosavadnímu historickému rozdělení země. Například Chorvatsko již neexistovalo, místo něj vznikla sávská bánovina na severu a přímořská u jaderského pobřeží. Tyto události nastartovaly vlnu nespokojeností s režimem, který nebyl ochoten přistoupit na kompromis a jakékoliv projevy nacionalismu tvrdě stíhal.

⁸ Trifković, Srdjan. *The First Yugoslavia and The Origins of Croatian Separatism*. East European quarterly vol. 26. no 3. 1992 str. 363

⁹ Ustaša - chorvatská revoluční organizace, po roce se ustálil název Ustaša, dále jen Ustaša

¹⁰ Královská diktatura byla vyhlášena 6. ledna 1929

¹¹ Alexandr k posílení své pozice a vyhlášení diktatury využil krize v parlamentu, která dosáhla extrémních rozměrů 20. července. Člen Chorvatské strany práva Puniša Račić zastřelil několik poslanců a postřelil mimo jiné předáka Chorvatské selské strany Stjepana Radiće, který na následky zranění zemřel.

¹² Citováno podle: Pirjevec, Jože. *Jugoslávie 1918-1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevićovy a Titovy Jugoslávie*. Praha. Agro 2000. str. 70-71

¹³ Bánovina byla umělá územní jednotka, která nebrala ohled na etnické či náboženské rozdělení obyvatelstva, zavedená v roce 1929-1941. Bánovin bylo v Jugoslávii celkem devět.

Po vyhlášení zmíněné královské diktatury v lednu 1929 uprchl Pavelić spolu několika stovkami ustašovců do zahraničí, kde začal šířit své nacionalistické myšlenky, které se setkaly s nadšením nejen u chorvatských emigrantů, ale i u samotných vlád v Maďarsku, Rakousku a Itálii, které vítaly jakýkoliv pokus o destabilizaci Jugoslávie. V dubnu téhož roku se podařilo Ustaše navázat úzké styky s VMRO (Vntrešna makedonska revolucionara organizacija)¹⁴, která byla podporována revizionistickým Bulharskem. V jejím čele stál Vančo Michajlov, který měl velmi dobré vztahy s bulharskou vládou, a ta jeho činnost tiše tolerovala. Hlavním cílem VMRO bylo odtržení části Makedonie od Jugoslávie a destabilizace srbské vlády na jihu Jugoslávie. Teroristické akce Michajlovových revolucionářů se staly vzorem i pro ustašovce.¹⁵

Druhou stranou v opozici vůči královskému režimu, byla HSS - *Hrvatska seljačka stranka*¹⁶, založená 1904 Ante a Stjepanem Radićovými. Ve dvacátých letech se stala nejsilnější stranou v Chorvatsku. V druhé polovině dvacátých let byla HSS ve vládní koalici se srbskými stranami. Radić, Maček i ostatní představitelé ne srbských stran a hnutí si uvědomovali, že prosadí své zájmy spíše, když zkusí vycházet s Bělehradem po dobrém. Po atentátu na Stjepana Radiće se vedení strany ujal roku 1928 Vladimir Maček.

Rozdíl mezi oběma stranami byl ten, že Pavelić razil přímou cestu odporu s použitím teroristických akcí. Prosazoval pouze nezávislost Chorvatska a jeho Ustaša byla v od počátku v ilegalitě. Další rozdíl byl v počtu jednotlivých členů, ustašovců bylo pár set a nebýt Itálie, která jim poskytla krytí, by jako hnutí dlouho nevydrželi, koneckonců jak řekl Mussolini: „...je to náš jediný pěšák na Balkánské šachovnici.“¹⁷ HSS byla etablovaná legální strana se sto tisícovou základnou a početným voličstvem. Mačekova strana se držela umírněné a pasivní rezistence, její členové zastávali federalistické uspořádání Jugoslávie a byli jak opozicí, tak i koaličním partnerem v bělehradském parlamentu¹⁸. V listopadu 1932 vyhlásila HSS *Záhřebské punktace*, na základě kterých byla požadována přestavba státu a

¹⁴ Vnitřní makedonská revoluční organizace, dále jen VMRO

¹⁵ Pirjevec, Jože. *Jugoslávie 1918-1992*. str. 73

¹⁶ Chorvatská selská strana, dále jen HSS

¹⁷ Citováno podle. Trifković, Srdjan. *Rivalry between Germany and Italy in Croatia, 1942-1943*. The Historical Journal vol.36 no.4. 1993

¹⁸ V roce 1932 šli do koalice s nezávislými demokraty, kteří také požadovali federaci.

rovnoprávnost. Nicméně Maček svými výroky z jara 1933 typu: „Chceme být sami sobě pánem“, nebo „Chceme, aby všichni Srbové přesídlili se svými vojsky na protější stranu všech tří řek.“¹⁹ HSS popudila krále natolik, že dal Mačeka na čas uvěznit. Po svém propuštění nicméně Maček nerezignoval na hledání kompromisu.

Rozdíly mezi oběma hnutími hájící zájmy Chorvatů mohou být menší, než by se mohlo zdát. Mezi HSS a Ustašou nebyl v některých aspektech rozdíl. Obě ideologie požadovaly nezávislou Chorvatskou republiku s majoritní rolnickou složkou. V roce 1936 v časopise *Gospodar* Maček naznačil, že hlavním cílem HSS je svobodná chorvatská vlast, kde chorvatské rolnictvo bude svým vlastním hospodářem. Toto prohlášení se lišilo jen nepatrně od těch ustašovských prohlášených ve stejném roce, která znovu útočila na ideu velkého Srbska a marxismu. Jedinou spásou podle ustašovského tisku bylo vytvoření nezávislého chorvatského státu s rolnickou republikou a sociální spravedlností pro všechny společenské třídy. Zásadní a markantní rozdíl mezi oběma směry byl ten, že HSS nikdy nezastávala antisemitské postoje.²⁰

Zároveň Sadkovich argumentuje, že vliv HSS ovlivnil Ustašu výše zmíněnými Mačkovými punktacemi a jeho veřejným doznáním ze separatismu. Tyto okolnosti přiměly Itálii k tomu, aby z obezřetnosti na chvíli zablokovala ustašovcům další teroristické akce. Ustaša by se bez italské a podpory HSS zmožila jen na pár sporadických akcí. Pavelić cítil, že má svázané ruce, proto vrhl všechny snahy na přípravu atentátu na krále Alexandra, ve snaze spustit revoluci a zažehnout konflikt mezi Itálií a Jugoslávií.²¹

Teroristické útoky vyvrcholily atentátem na krále Alexandra, který byl proveden na oficiální návštěvě krále Alexandra v Marseille 9. října 1934. Atentát byl plánován už dříve, ale v roce 1933 v Záhřebu selhal. Útok pochopitelně naplánoval sám Pavelić. Sestaveny byly dvě skupiny, ta druhá byla v záloze, pokud by se atentát nezdařil. S ustašovci na atentátu spolupracovala i VMRO. Krále se podařilo zavraždit v Marseille v otevřeném automobilu, spolu s Alexandrem byl zabit i francouzský ministr zahraničí Louis Barthou. Atentátníci byli odsouzeni na doživotí a hlavní organizátoři Eugen Kvaternik a Ante Pavelić byli odsouzeni

¹⁹ Citováno podle: *Ibidem* str. 82

²⁰ Sadkovich, James J. *Terrorism In Croatia, 1929-1934*. East European quaterly Vol. 22. No 1. 1988. str. 61

²¹ *Ibidem*

v nepřítomnosti k trestu smrti, jelikož byli v bezpečí v exilu. Za atentátem stály i tajné služby Německa, Maďarska a Itálie, protože se jim nelíbilo přílišné sblížení Jugoslávie s Francií. Mezinárodní tlak si vyžádal uzavření výcvikových táborů a HSS přerušila veškeré trvalé styky s Ustašou. Po roce 1935 se z Ustaše stala nemohoucí organizace.²²

2. Rozpad Jugoslávie

Po úspěšném atentátu na Alexandra, zavládl v Bělehradě zmatek, protože podle jugoslávských tajných služeb se chystal Mussolini zlikvidovat srbské elity. Mělo o tom svědčit údajné spiknutí proti knížeti Pavlovi²³, ale i jedenáctiletému králi Petrovi II. Mussolini situaci uklidňoval, jelikož mu Alexandrova smrt byla dostatečnou satisfakcí. Duceho znepokojoval Hitlerův rostoucí vliv v Podunají a tuto skutečnost diskutoval i s Francií, neboť považoval za nutné omezit vliv Německa na Balkáně. Následně uchlácholená Francie doporučila Bělehradu, aby se řídil instrukcemi z Říma, co se týče vztahů s Itálií.

Když Itálie napadla Etiopii v roce 1935, tak si jugoslávská vláda značně oddechla. Proti italské agresi ve východní Africe nic nenamítala, nicméně byla nucena participovat na sankcích vůči Itálii pod tlakem západních mocností. Předseda vlády Stojadinović²⁴ očekával od Velké Británie a Francie finanční podporu za přerušení styků s Itálií, ale nebyl vyslyšen. Tohoto zklamání se rozhodlo využít Německo a začalo čile obchodovat s Jugoslávií. Po vítězství Itálie v Etiopii přestaly být hospodářské sankce vyhlášené Společností Národů dodržovány. Mezi Římem a Bělehradem byly opět navázány styky. Spolupráce začala být čím dál těsnější a Stojadinović byl hluboce přesvědčen, že se Itálie definitivně vzdala myšlenky na rozbití Jugoslávie. Stojadinovićovo manévrování mezi Paříží, Londýnem, Berlínem a Římem oslabovalo jeho pozici na domácí scéně. Zejména regent Pavel neměl premiéra rád a poslední kapkou byla návštěva hraběte Ciana v Bělehradě v lednu 1939, která se zvrtila v oslavu fašismu.

²² Sadkovich, James J. *Terrorism in Croatia*. str. 68

²³ Po smrti krále Alexandra v roce 1934 byl do doby, než se stane plnoletým princ Petr II., jmenován regentem země králův bratranec Pavel.

²⁴ Stojadinović, dřívější ministr financí byl pověřen sestavením vlády po demisi premiéra Jevtiće 24. června 1935

Nucené odstoupení Stojadinoviće mělo ohlas v zahraničí, Británie a Francie to přijaly, Berlín a Řím to nesl těžce. Nový premiér Dragiša Cvetković se soustředil na uklidnění vnitropolitické situace, kterou Stojadinović svým vystupování rozvířil. Nejdůležitější bylo pro Cvetkoviće pnutí mezi národy v zemi. „ Skutečnost, že se 14. března pod nátlakem Třetí říše odtrhlo Slovensko od českých zemí, naléhavost této potřeby ještě více zdůraznila, neboť bylo zřejmé, že územní celistvost Jugoslávie nemůže být zachována, pokud nebudou vyřešeny národnostní problémy a nebude skoncováno s německými intrikami ve vztazích mezi Záhřebem a Bělehradem.“²⁵

Po letech vyjednávání a tlaku Velké Británie, která nestála o vnitropolitický rozklad Jugoslávie, Maček vyjednal v roce 1939 s novým předsedou vlády Dragišou Cvetkovićem autonomii pro Chorvatskou bánovinu. Chorvatská bánovina vznikla sloučením bánovin sávské a přímořské, dále na částech území bánovin dunajské, drinské, vrbasské a zetské. Bánovina tvořila zhruba 30% území Jugoslávie a čítala 4,4 milionu obyvatel, včetně 866 000 pravoslavných Srbů a 164 000 muslimů.²⁶ Do kompetencí bánoviny spadalo zemědělství, obchod, průmysl, lesní hospodářství, doly, stavebnictví, vnitřní správa, justice, osvěta, zdravotnictví, sociální politika a tělesná výchova. V čele bánoviny stál bán a tím byl člen HSS Ivan Šubašić.

Chorvatská autonomie automaticky neřešila všechny problémy. Například to, že se do nově vytvořené bánoviny dostala početná srbská menšina, bylo považováno za zradu. Další nevyřešenou věcí byla zahraniční politika, která byla stále v rukou Bělehradu a byla kritizována, jak ze strany chorvatských nacionalistů požadujících úplnou nezávislost, tak ze strany srbských politických kruhů, které to vnímaly jako moc velké ústupky a slabost režimu.

Když začala v Evropě druhá světová válka napadením Polska prvního září 1939 a Francie s Velkou Británií vyhlásily válku Německu, hlavním cílem regenta Pavla²⁷ bylo vyhnout se válce. Vláda Dragiši Cvetkoviće a Vladimira Mačka vyhlásila neutralitu a slíbila udržovat vztahy s oběma válčícími celky, to vedlo k navázání diplomatických styků se Sovětským svazem, který do té doby nebyl Jugoslávií uznán. Vývoj války nicméně

²⁵ Pirjevec Jože. *Jugoslávie 1918-1992*. str. 113

²⁶ Mulaj, Kelda. *Politics of Ethnic Cleansing, Nation State Building and Provision of In/Security in Twentieth century Balkans*. Lexington books. Plymouth 2008. Str.36

²⁷ Regent Pavel podle Alexandrový závěti nastoupil na trůn a vládl do doby, než bude princ Petr II. plnoletý

přibližoval Jugoslávii blíže Německu. Rychlé obsazení Dánska, porážka Norska a Francie na jaře 1940 nutila Bělehrad být čím dál víc vstřícnější k Berlínu. Nejmarkantnějším příkladem jsou protizidovská opatření, byť mírná na rozdíl od Německa.²⁸

Na podzim roku 1940 se válka přenesla i na Balkán, když Itálie neúspěšně zaútočila na Řecko. Další vrásky na čele regentu Pavlovi udělalo přistoupení Maďarska, Rumunska a Slovenska k „Ose“, které se uskutečnilo během čtyř dnů. Když se v březnu 1941 připojilo i Bulharsko, byla Jugoslávie, kromě hranice s Řeckem, v obklíčení států sympatizujících s Německem. Počátkem března se regent objevil na tajné schůzce s Hitlerem v Berchtesgadenu, nicméně dlouho váhal, zda přistoupí k Ose či nikoliv. Slovinci a Chorvati tvrdili, že je třeba k paktu přistoupit, jinak německé jednotky obsadí jejich území, proti byli Srbové v čele s Dragišou Cvetkovićem, kteří zastávali názor, že jugoslávská armáda by měla použít stejný manévra jako během první světové války, stáhnout se na jih země a tam čelit případným útokům.²⁹

Bělehrad tlaku Berlína nedokázal nadále vzdorovat a 25. března 1941 podepsal předseda vlády Dragiša Cvetković a ministr zahraničí Cincar Marković smlouvu o přistoupení k Ose. Podpisem se Německo a Itálie zavazovaly respektovat integritu a suverenitu Jugoslávie, dále, že obě mocnosti nebudou vyžadovat vojenskou pomoc a nechají na vládě Jugoslávie, aby sama stanovila své případné vojenské závazky k Ose a nakonec se Hitler a Duce zavázali, že nebudou vyžadovat od Jugoslávie povolení k průchodu svých armád. Poslední tajná nota slibovala připojení oblasti Soluně k jugoslávskému území.³⁰

Podpis o přistoupení k Paktu vyvolal vlnu nevole, jak mezi srbskými elitami³¹, tak mezi obyčejným obyvatelstvem, proti byli pochopitelně nejvíce komunisté. Nálady srbské veřejnosti proti podpisu paktu vytvořili příležitost pro státní převrat vedený generálem Dušanem Simovićem, který se uskutečnil v noci z 26. na 27. března 1941. Zatčen byl Dragiša

²⁸ Židům bylo zakázáno obchodovat a důstojníkům uzavírat sňatky s židovkami, též byl stanoven numerus klausus při studiu na středních a vysokých školách.

²⁹ Pirjevec, Jože. *Jugoslávie 1918-1992*. str. 119

³⁰ Tejchman, Miloslav. *Balkán ve válce a revoluci, 1939-1945*. Praha. Karolinum 2008. Str. 253

³¹ Zejména mezi mladší generací důstojnictva, které mělo silné vazby na Velkou Británii a Francii.

Cvetković spolu s několika dalšími ministry, nezletilý Petr II. byl zplnoletěn a formálně se ujal úřadu, regent Pavel emigroval do zahraničí.

Po událostech v Bělehradu nařídil Hitler rozšířit plánovaný útok na Řecko také o Jugoslávii. Generál Simović se pokusil vymanévrovat ze svízelné diplomatické situace a pokusil se o zoufalý akt navázání kontaktů s Římem, ale v tu dobu již bylo pozdě. Sice se podařilo ještě v noci z 5. na 6. dubna uzavřít smlouvu o přátelství a neutralitě se Sovětským svazem, nicméně nebyla to smlouva o vzájemné pomoci, tudíž se nedala čekat vojenská intervence. V Hitlerových plánech hrál důležitou roli Chorvatský stát, který měl vzniknout po dobytí Jugoslávie. O útoku na Jugoslávii se Hitler rozhodl okamžitě po obdržení zprávy o převratu, nicméně si chvíli pohrával s myšlenkou, zda by neměl připojit Chorvatsko k Maďarsku, ale z toho sešlo. Podle představ Berlína se měl Maček stát premiérem nového státu, nicméně Mačekovi bylo jasné, že západní spojenci neuznají chorvatský stát vyhlášený během války z iniciativy Berlína a proto nabídku odmítl.³²

Útok na Jugoslávii začal bombardováním Bělehradu 6. dubna 1941, při kterém zahynulo několik tisíc obyvatel. Po skončení náletů Wehrmacht vstoupil bez vyhlášení války na území Jugoslávie. Špatně vyzbrojená jugoslávská armáda se nezmohla na odpor, zejména kvůli německé přesile a rychlosti útoku, ale také pasivitě chorvatského a slovinského obyvatelstva, které nemělo zájem na tom, bojovat za Jugoslávii. V některých případech se projevila agitace ustaševců, kteří podněcovali dezerce a demoralizovali již tak neorganizovanou jugoslávskou armádu. Z celkového počtu 1,7 milionu mužů se jich podařilo zmobilizovat okolo 600 000³³. Hitler se později o těchto ustašovských akcích vyjádřil, že mu ušetřily „čas a krev“.³⁴

Spolu s Německem zaútočilo o pět dní později Maďarsko a obsadilo sever Jugoslávie. Italská vojska spolu s hrstkou ustaševců v čele s Ante Pavelićem přešla hranice 20. dubna a obsadila Slovinsko a postupovala dále do Dalmácie. 10. dubna byl obsazen Záhřeb, 12. dubna Bělehrad. Vláda včetně Petra II. se ukryla v Řecku pod britskou ochranu a později emigrovala do Velké Británie. Jugoslávie kapitulovala 18. května.

³² Perenčević, Milan a Rychlík, Jan. *Dějiny Chorvatska*. Lidové noviny. 2007. Str. 276

³³ Tejchman, Miroslav. *Balkán ve válce a revoluci, 1939-1945*. Praha. Karolinum 2008. Str.265

³⁴ Fischer, Berndt. J. *Balkan Strongmen, Dictators and Authoritarian Rulers of Southeast Europe*. London Hurst & Company. 2007. Str. 215

Den před podepsáním jugoslávské kapitulace uznala Třetí říše NDH a anektovala sever Slovinska a okupovala střední Srbsko, kde instalovala kolaborantský režim Milana Nediće. Itálie zabrala jižní Slovinsko, Dalmácii, kterou později oficiálně ošetřila bilaterální smlouvou s NDH. Itálie také spojila Kosovo s loutkovým Albánským státem a okupovala Černou Horu. Maďarsko obsadilo západní Vojvodinu a slovinské a chorvatské příhraničí. Bulharsko vpadlo do jižního Srbska a Makedonie.³⁵

3. Vznik NDH

K vyhlášení nezávislého chorvatského státu došlo v Záhřebu desátého dubna, již pod ochranou Wehrmachtu, místními ustašovci vedenými Rakousko-Uherským veteránem a plukovníkem Slavko Kvaternikem. Reakce HSS byla nejednotná, přestože Maček odmítl účast na vládě, vyzval k obecné podpoře nového režimu³⁶. O pět dní později se Ante Pavelić prohlásil vůdcem státu *poglavnikem*. V NDH neexistovala ústava a centrem moci nebyla vláda, její funkci suplovalo Ústřední ustašovské vedení (Glavni ustaški stan)³⁷, který vznikl v květnu 1941 reorganizací starého GUS, který existoval před vyhlášením nezávislosti. Systém správy byl vertikální, založený na systému přísné podřízenosti. V čele stál *poglavnik* jenž měl právo jmenovat své zástupce, *doglavniky* a ostatní členy GUS, kteří se souhlasem Paveliće jmenovali župní vedoucí *stožerniky*, ti pak měli pravomoc jmenovat vedoucí na úrovni okresu. GUS a jeho řízení spadalo též pod pravomoc *poglavnika*.

Pavelić 17. dubna 1941 jmenoval vládu. Ministerské posty dostaly prominentní ustašovci, jako byli Mladen Lorković, který se stal státním tajemníkem a od června ministrem zahraničních věcí či ministr vnitra Andrija Artuković. Ve vládě byl i muslimský předák Osman Kulenović. Nejbližším spolupracovníkem Paveliće byl jeho zástupce a člověk, který

³⁵ <http://www.moreorless.au.com/killers/pavelic.html> 20. 5.2010

³⁶ Podporou režimu se zdiskreditoval u zbytku HSS, která nesympatizovala s Paveličem, v roce 1941 byl uvězněn v Jasenovaci za kontakty se Západem po roce byl propuštěn a držen v domácím vězení. Po válce emigroval na Západ, aniž by se zbavil špatné pověsti pasivní podpory Pavelićeovy vlády.

³⁷ Dále jen GUS

vyhlásil nezávislost NDH plukovník Slavko Kvaternik. Po dvou letech Pavelić z postu předsedy vlády odstoupil a místo sebe jmenoval Nikolu Mandiće.³⁸

Jelikož bylo ustašovců málo, jen pár tisíc a neměli zkušenost se spravováním státu, tak jednoduše převzali státní aparát bánoviny z roku 1939. K tomu aby stát alespoň minimálně fungoval, bylo zapotřebí přesvědčit část poslanců HSS. Přestože zkrachovala jednání s Mačekem a HSS byla v červnu zakázána, našla se malá část agrárníků, kteří viděli příležitost profesního vzestupu v novém aparátu a na nabídku spolupráce kývli. Celkem dobrovolně spolupracovalo s režimem přes sto funkcionářů strany a mezi nimi byli tací jako Josip Berković, který se stal velvyslancem v Bratislavě.³⁹

Moc zákonodárná a výkonná nebyla v NDH rozlišena. V NDH původně neexistoval žádný parlament, nicméně z Pavelićova nařízení ze dne 24. ledna 1942 byl zřízen Chorvatský státní sněm (Hrvatski državni sabor). Tento „parlament“ disponoval 204 křesly a nebyl volen. Byl to hybrid, který se skládal z poslanců z roku 1918, poslanců z HSS, kteří byli zvoleni v roce 1938⁴⁰ a z *doglavniků* a funkcionářů Ustaše. Funkce *saboru* byla zbytečná, jelikož schválené zákony podepisoval *poglavnik*, který je mohl vydávat stejně jako *sabor*, ale k nabytí platnosti zákona souhlas parlamentu nepotřeboval. Sabor se po stížnostech poslanců HSS přestal scházet.⁴¹

4. Italové a němci v NDH

K rozdělení NDH na dvě sféry vlivu a k redukci její suverenity došlo 21. a 22. dubna na schůzce německých a italských ministrů zahraničí ve Vídni. Území bylo rozděleno mezi Německo a Itálii demarkační čarou, začínající západně od Záhřebu vinoucí se směrem na jihozápad, jižně od Sarajeva a dále. Na jih od linie byla umístěna 2. italská armáda pod velením generála Vittora Ambrosina. Na sever od linie působil Wehrmacht pod velením generála Gleise von Horstenau. Chorvatský stát sice oficiálně spadl do italské sféry vlivu, ale

³⁸ Tejchman, Miroslav. Balkán ve válce a revoluci. str.298

³⁹ Fischer, Berndt J. *Balkan Strongmen* str. 214

⁴⁰ Část poslanců z HSS odmítala v novém parlamentu zasedat.

⁴¹ Perenčević, Milan a Rychlík, Jan. *Dějiny Chorvatska..* Str.

brzy nastal spor mezi Berlínem a Římem, o to, kdo je ve skutečnosti v NDH pánem. Duceho vliv byl symbolický a omezoval se prakticky na přítomnost italských jednotek na pobřeží jaderského moře. Němečtí důstojníci, diplomaté, ekonomičtí experti, poradci a různí investoři, kteří vycítili možnost zbohatnutí nebo profesního vzrůstu se okamžitě začali angažovat ve prospěch Paveliče a prominentních ustašovců. Italové pojali podezření, že Německo má v plánu porušit svůj slib a bude nakonec hrát vedoucí úlohu v nezávislém Chorvatsku.⁴²

Dne 7. května 1941 se během italsko-chorvatských jednání sešli Benito Mussolini, jeho ministr zahraničních věcí Galeazzo Ciano a Ante Pavelić v Tržici. Výsledkem jednání byla dohoda, že Itálie souhlasí s anexí Bosny a Hercegoviny ve prospěch NDH, na oplátku se za to Pavelić vzdá střední části Dalmácie mezi Šibenikem a Splitem, téměř všech ostrovů v Jaderském moři⁴³ a Boky Kotorské ve prospěch Itálie. Rozloha území anektovaného Itálií nebyla příliš velká, jednalo se zhruba o 5 400 km², ale jeho význam byl především hospodářský a strategický poněvadž Italů zde žilo jen 5 000. Zbytek území od Splitu k Dubrovniku měl být demilitarizován s právem volného vstupu italské armády. Oba státy měly být také spojeny celní a měnovou unií. Dále se oba smluvní státy zavázaly ke společnému postupu v zahraniční politice a chorvatským králem se měl stát savojský princ Aimon d'Aosta, vévoda ze Spoleta, který měl v NDH vládnout pod jménem Tomislav II.⁴⁴

Od slavnostního podepsání smlouvy 18. května v Římě se Itálie stala garantem nezávislosti ustašovského státu. Dohodnuto bylo také, že si Italové mohou v podstatě kdekoli mezi Jadranem a demarkační linií zřídit svoji vojenskou posádku. Tato aliance se setkala s velkým odporem mezi chorvatským obyvatelstvem, protože měla za následek, z nařízení Duceho celé území okamžitě poitalštit.⁴⁵

V druhé polovině roku 1941 se italské úřady dostaly do obtížné situace, jelikož bylo jasné, že se Pavelić stává více závislým na Německém vlivu, to mělo za následek zhoršení vztahů Italů s ustašovci. Italové zanedlouho obsadili všechna území na jih od demarkační

⁴² Trifković, Srdjan. *Rivalry Between Germany and Italy in Croatia, 1942-1943*. The Historical Journal. Vol. 36. no. 4 1993 str. 880

⁴³ Jedněmi z mála ostrovů, které podle smlouvy neměly patřit Itálii, byly ostrovy Hvar, Pag a Brač.

⁴⁴ Pirjevec, Jože. *Dějiny Jugoslávie...str. 128*

⁴⁵ Sandhaussen, Holm. *Geschichte Jugoslawiens 1918-1980*. Stuttgart. Kohlhammer. 1982

linie. Obsazena byla část demilitarizované Dalmácie, Hercegoviny, Bosenské krajiny a všechna etnicky smíšená území. Tento krok pobouřil Záhřebské vládní kruhy a zároveň vedl ke ztrátě prestiže Paveliče mezi chorvatským obyvatelstvem, které Italy v lásce nemělo. Paveličovi bylo dáváno za vinu, že není schopný udržet státní celistvost a jeho podpora se pohybovala kolem 10 %⁴⁶

Italština byla zaváděná na úřadech a školách, ten kdo neuměl italsky, byl ihned propuštěn. Dalším nepopulárním bodem smlouvy bylo rozdělení italské sféry na zóny A, B. V zóně A, která byla blíže moři, se bez povolení italských úřadů nesměly pohybovat žádné chorvatské jednotky a civilní i vojenskou správu řídili Italové, navíc zde platily italské zákony a domácí úřady byly podřízeny těm italským. V zóně B řídili civilní správu ustašovci, nicméně i zde byla přítomna italská armáda.⁴⁷

Počátek rostoucího vlivu Německa v NDH na úkor Itálie začal rokem 1942. Způsobily to dva faktory, zaprvé zvýšená frekvence odbojových aktivit, které občas ohrožovaly klíčové vojenské a ekonomické zájmy, jako byla například železnice Bělehrad-Záhřeb a doly v Bosně a Hercegovině. Druhým faktorem vysvětlujícím zvýšenou angažovanost Němců v NDH byla možnost spojeneckého vylovení na Balkáně. Aby se Němci úspěšně vypořádali s oběma hrozbami, museli ignorovat italské priority.⁴⁸

Německo mělo nad Itálií výhodu v tom, že zde dobře fungovaly obchodní svazky Chorvatskem. Ještě před vypuknutím války na Balkáně se v této oblasti uchýlili někteří ekonomičtí experti a specializované spolky, jako například SOEG (Südosteuropa-Gesellschaft). V červenci 1940 vyhlásil muž, jenž měl na starost čtyřletý plán, Herman Göring, že se zavede kontinentální ekonomický systém (Grossraumwirtschaft) pod německým vedením a bude platit v celé Evropě, i v Jugoslávii. Po vyhlášení NDH se dramatické přehodnocení zájmů v této oblasti nekonalo, ekonomika každého německého satelitu byla v souladu s německými zájmy.

Téměř paralelně s podpisem římské smlouvy podepsali Němci s chorvatskou vládou tajný protokol o ekonomické spolupráci. Na základě smlouvy byly zřízeny komise, které měly

⁴⁶ Pirjevec, Jože. *Jugoslávie 1918-1992*. str. 140

⁴⁷ Glenny, Misha. *Balkán 1804-1999, nacionalismus, válka a velmoci*. Praha. BB art 2003 str.386

⁴⁸ Triković, Srdjan. *Rivalry between Germany and Italy*. str.882

dohlížet na plnění ekonomických zájmů Říše, které stály nad zájmy všech ostatních států. Touto smlouvou si Německo zajistilo přísun nerostných surovin pro další vedení války, zejména železné rudy. Německu se NDH zavázala také v tom, pokud se vyskytnou nové koncese, budou Němci mít sto procentní záruku, že je dostanou. Každou podepsanou smlouvou se NDH ve skutečnosti stávala těsněji svázaným ekonomickým satelitem Třetí říše, toto všechno se dělo pochopitelně bez italského vědomí.⁴⁹

Tím, že se podařilo Německu rychle uzavřít s NDH smlouvy, které umožňovaly nerušenou exploataci chorvatských surovin, zabránili podniknout Itálii stejný krok. Proto se nepodařilo Ducemu uříznout si takový kus z ekonomického koláče, jaký by si představoval, přestože dobré plány na to existovaly.⁵⁰ Další aspekt, který ovlivnil italskou schopnost konkurovat německé dravosti, byl nejednotný společný postup v této otázce a neobratná jednání Mussoliniho a ministra zahraničí Ciana, kteří často jednali s Pavelicem nezávisle na sobě. Další chybou bylo to, že sami Italové na schůzce ministrů zahraničních věcí ve Vídni, kde se porcoval vliv v NDH podle demarkační linie,⁵¹ Ciano nezaregistroval Ribbentropův požadavek na udělení speciálních ekonomických koncesí Německu v Chorvatsku a využití ložisek bauxitu v části Hercegoviny, která byla v italské sféře. Všechny Německé obavy byly zažehnány, když se Itálie zavázala, že zabrání připojení kosovských území bohatých na zinek, jako byla Trepča a Mitrovica k území „velké Albánie“⁵², tyto oblasti zůstaly oficiálně pod správou režimu Milana Nediće, tudíž v německých rukou.⁵³

V červnu sice na základě římských dohod vznikla stálá ekonomická komise zastoupená italským hrabětem Giuseppem Volpi di Misuratou na jedné straně a ekonomickým expertem Vladko Košakem⁵⁴ na straně druhé, ale její význam byl téměř nulový. Jakýkoliv italský tlak, týkající se těsnější celní unie, zástupci chorvatské strany okamžitě přerušili,

⁴⁹ Ibidem str. 885

⁵⁰ Italové si chtěli NDH ekonomicky podmanit skrz celní unii, ve které se oba státy ocitly v okamžiku od podepsání římských smluv.

⁵¹ Fischer, Berndt J. *Balkan Strongmen*. Str. 212

⁵² Velká Albánie vznikla připojením části západní Makedonie a Černé Hory.

⁵³ Trifković, S. *Rivalry between Germany and Italy*. str.885

⁵⁴ O Vladku Košakovi a ministru zahraničí Mladenu Lorkovićovi kolovalo na jednáních, že jsou to jediní schopní lidé v obyčejné vládě NDH.

ostatně si to mohli dovolit, jelikož v této oblasti měli trvalou německou podporu. Italské ekonomické aktivity se zůstaly tedy jen při Jaderském pobřeží, které bylo chudé na jakékoliv nerostné suroviny a průmysl. Všechna průmyslová centra nebo ložiska nerostných surovin se nacházela zejména v Záhřebu a jeho okolí, centrální Bosně či v okolí řeky Sávy a všechna byla pod německou kontrolou.⁵⁵

5. Národnostní a náboženská politika

Populace v NDH byla silně rozmanitá, z více než 6 500 000 obyvatel žijících v NDH bylo 3 500 000 Chorvatů, 1 900 000 Srbů, 700 000 Bosenských muslimů, 150 000 Němců a zbytek tvořili Italové, Maďaři, Čechoslováci⁵⁶, Slovinci, Turci, Židé a Romové.⁵⁷

Oficiální propaganda NDH hlásala, že Srbové a Chorvati nemohu vedle sebe žít v jednom státě a že NDH má být etnicky homogenní celek patřící nadřazené Chorvatské rase, která je v podstatě árijská, neboť její kořeny sahají k samotným Gótům.⁵⁸ Nový chorvatský stát má být navždy očištěn od srbského, romského a židovského prvku. Strategii jak se vypořádat s nejpočetnější srbskou minoritou naznačil ustašovec Dr. Mile Budak: „Jednu třetinu zabijeme, třetinu vyženeme a třetinu konvertujeme ke katolictví.“⁵⁹

Téměř okamžitě po rozbití Jugoslávie se začaly stavět koncentrační tábory, protože bylo potřeba podle ustašovské ideologie očistit nový stát hlavně od všeho srbského, romského a židovského. Mezi nejvíce nechvalně proslulé tábory patřil tábor Danica v Koprivnici, dále pak tábory v Kerestinaci, Lepoglavě, Gospići. Vznikala také popraviště, Jadovo, Kruščica,

⁵⁵ Ibidem str. 885

⁵⁶ Čechoslováků se represe nedotkly, režim tuto několika tisícovou minoritu zcela přehlížel.

⁵⁷ Sandhaussen, Holm. *Geschichte Jugoslawiens*. str.121

⁵⁸ Velikonja, Mitja. *Religious Separation & Politican Intolerance in Bosnia-Herzegovina*. Texas A & M University press. College station 2003 str. 165

⁵⁹ Citováno podle: Bulajić, Milan a kol. *Never again, Ustashi Genocide in The Independent State of Croatia (NDH) from 1941-1945*. Belgrade. BIGZ. 1992. Str. 2

Carpag, Lobograd. Největším a nejznámějším ze všech koncentračních táborů na území NDH byl Jasenovac-Stara Gradištka o rozloze 210 km².⁶⁰

. Brutalita ustašovců neznala mezí. Genocida se netýkala pouze dospělých, ale také děti: “Batolata byla střílena v jeslích, děti byly napichovány na bajonety, rozsekávány sekerami, zaživa upalovány, vařeny ve velkých hrncích, trápeny hladem a žízní, páleny zaživa či tráveny kyanidem.”⁶¹ Odhaduje se, že takto zahynulo 44 000⁶² dětí ve věku 2-14 let.

System táborů a popravišť byl spravován, od srpna 1941 Ustašovskou dozorčí službu (Ustaška nadzorna služba⁶³), která byla v roce 1943 vyňata z pravomocí Ustaše, přejmenována na Ústřednu pro veřejný pořádek a bezpečnost (Ravnateljstvo za javni red i sigurnost)⁶⁴, které nově spadalo do pravomocí ministerstva vnitra. Eugen Dido Kvaternik,⁶⁵ jako hlava UNS, i poté RAVNISGURu se měl zodpovídat ministrovi vnitra, Andrijo Artukovićovi, nicméně ve skutečnosti Eugen Dido Kvaternik jednal podle rozkazů samotného *poglavnika*.⁶⁶

5.1 Srbové

Nejsilnější antipatii choval ustašovský režim vůči srbskému obyvatelstvu. Když 10. května 1941 vyhlášoval Kvaternik nezávislost, plán na „definitivní řešení srbské otázky“ byl již připraven. Vedoucí pracovníci, ministři a funkcionáři učinili veřejná prohlášení, že ti kdo nejsou narození, jako Chorvaté nemají ve státě místo.

Srbové byli označeni jako někdo, kdo nepatří na Balkán, natož do NDH. Srbové, podobně jako Židé nesměli bydlet v některých částech Záhřebu, v noci nesměli ven a museli

⁶⁰ Ibidem str. 27

⁶¹ Citováno podle: Bulajić, Milan. Never again. Str.55

⁶² Ibidem

⁶³ Dále jen UNS

⁶⁴ Dále jen RAVSIGUR.

⁶⁵ Eugen Dido Kvaternik, syn Slavko Kvaternika, který vyhlásil NDH. Eugena Dido Kvaternika nahradil ve funkci

⁶⁶ <http://www.axishistory.com/index.php?id=7257> 21.5.2010

nosit na rukávě pásky s písmenem „P“ jako pravoslavný (pravoslavac). V létě 1941 došlo na zákaz cyrilice a suspendování pravomocí srbského patriarchy. Cílem bylo eliminovat Srby nejen ekonomicky, ale i fyzicky a kulturně. Potlačení a destrukce pravoslavné církve byla základem roztáčející se spirály brutality. Pravoslavné kostely byly bořeny a páleny. Popové byli mučeni a vražděni, smrti neunikl ani Metropolita Dr. Petar Zimojić. Nejbrutálnější zločinem byly masové popravy dětí. NDH bylo jediné okupované území v Evropě, ve kterém byly zorganizovány koncentrační tábory pro děti.⁶⁷ Jak pravil ustašovec Dionsije Jurićev: „V této zemi nemůže žít nikdo s výjimkou katolíků. Kdo se brání přijetí křesťanství, bude ztrestán smrtí posláním do Jasenovace.“⁶⁸

Násilná katolizace ortodoxních Srbů fungovala ve většině případů jako poslední záchrana před jistou smrtí. Většinou šlo o nižší vrstvy srbské společnosti, které nebyly nositeli kulturních, duchovních či politických hodnot. Nátlakem a vydíráním smrtí bylo pokřtěno jen na území Bosny okolo čtvrt milionu Srbů. Na násilných konverzích se podílel i řád františkánů.⁶⁹

Františkánští kněží se nepodíleli pouze na násilných křtech, ale také na vraždách v Jasenovaci. Mezi největší duchovní katy patřil Miroslav Filipović přezdívaný „zlý mnich“. Spousta františkánů byla i ustašovskými důstojníky či členy ustašovských milic. Podpory františkánům se dostávalo z míst nejvyšších, například arcibiskup Šarić otevřeně podporoval ustašovský program konverze. Dalšími pro režimními církevními hodnostáři byli: františkánský biskup Josip Stjepan Garić z Banjy Luky a Antun Akšamović, biskup z Djakova.⁷⁰

5.2 Muslimové

⁶⁷ Bulajić, Milan a kol. *Never again, Ustashi Genocide in The Independent State of Croatia (NDH) from 1941-1945*. Belgrade. BIGZ. 1992 str. 2

⁶⁸ Ibidem

⁶⁹ Přijmutí Ante Paveliće 18. Května 1941 Piem XII., papež de facto uznal již rozběhnutou genocidu, páchanou na Srbech, Židech a Romech.

⁷⁰ Velikonja, Mitja. *Religious Separation and Political Intolerance in Bosnia and Herzegovina*. College station. Texas A & M University press. 2003 str. 174

Během meziválečných let měli bosenská muslimská obyvatelstva vždy blíže k Záhřebu, než k Bělehradu. Není proto překvapivé, že většina muslimských občanských a náboženských autorit vítala vytvoření NDH. Již v únoru 1941 jim Pavelić slíbil plné zrovnoprávnění, včetně náboženských svobod, práva na vzdělání a autonomii pro Bosnu a Hercegovinu. Ministr školství Mile Budak označil bosenská muslimská obyvatelstva dokonce za „nejčistší Chorvaty“.

Část muslimů kolaborovala s ustašovci, důkazem je Osman Kulenović, který patřil do nevyššího kruhu okolo Paveliće. Vysoké posty mohli vykonávat i muslimové, kteří nevěřili v ustašovskou ideologii, například Hakija Hadžić se stal komisařem pro Bosnu. Někteří muslimští duchovní sloužili jako imámové v ozbrojených složkách NDH. Muslimská menšina tvořila průměrně dvanáct procent ve státní správě a armádě. Začaly také vznikat nápady, že bosenská muslimská obyvatelstva jsou potomci staré chorvatské šlechty. Aby si ještě více získal muslimy na vlastní stranu, nařídil Ante Pavelić přistavět tři minarety k Meštorvićovu pavilonu v Záhřebu, který se stal až do konce války mešitou. Ačkoliv kladný přístup k muslimům byl víceméně náhodný ze strany ustašovského režimu, Bosna a Hercegovina tvořila integrální část NDH, neměla sebemenší autonomní status.⁷¹

Represe vůči bosenským muslimům ze strany srbského obyvatelstva a hlavně četníků byly značné. Jen při masakrech ve Foče a Goražde zahynulo přes 6 000 muslimů, celkové ztráty muslimského obyvatelstva se odhadují na 80-100 000.⁷² Represe nutily muslimy v Bosně a Hercegovině, vstupovat do Domobrany, aby si zachránili život. Vznikaly také dobrovolnické organizace jako muslimská dobrovolnická legie v roce 1942 či Hadžiefendićova legie v roce 1943. Spolupráce Německem byla charakteristická pro většinu muslimů, protože doufali, že tím získají autonomii pro Bosnu a Hercegovinu. Neochota Paveliće dát muslimům v Bosně a Hercegovině autonomii, vedla k vypracování dvou memorand, první z 12. října a druhé z 11. prosince roku 1941, která byla určena chorvatské vládě a obsahovala žádost o zabezpečení skutečné rovnoprávnosti a zajištění bezpečnosti před útoky četníků. Jiná skupina vypracované memorandum zaslala do Berlína a žádala o totéž Hitlera. Adolf Hitler iniciativu odmítl, neboť tušil, že když splní bosenským muslimům jejich požadavky, zanedlouho by mohli chtít nezávislost a to nemohl připustit. Přesto z taktických

⁷¹ Ibidem str. 178

⁷² Mirković, Damir. *Victims and Perpetrators In The Yugoslav Genocide 1941-1945*. Holocaust and Genocida Studies vol. 7 no. 3 1993

důvodů naznačil, že definitivní vymezení hranic bude na Balkánském poloostrově provedeno až po skončení války, přičemž budou respektovány nároky bosenských muslimů.⁷³

Muslimská iniciativa se setkala s podporou Heinricha Himmlera, který ve spolupráci s jeruzalémským velkým muftím Hajjem Aminem Al-Husejním vytvořil SS divizi Handžar, která byla vytvořena na jaře 1943. V SS divizi Handžar byli jak muslimští stoupenci nacismu, tak i někteří chorvatští dobrovolníci. Himler se dokonce snažil hledat spojitosti mezi islámem a nacismem. Divize Handžar čítala v roce 1943 třináct tisíc mužů a byla pod přímou německou kontrolou.⁷⁴

Většina muslimů v SS divizi odmítala připojení Bosny a Hercegoviny k NDH. Nakonec nebyl splněn žádný z *poglavnikových* slibů o autonomii. Násilné katolizace vzbuzovaly obavy také mezi muslimským obyvatelstvem a situace došla tak daleko, že muslimští duchovní protestovali v Bosně a Hercegovině proti křtům Srbů a Židů. Také se distancovali od kriminální činnosti ustašovců, protože cítili, že si s nimi Srbové budou chtít po válce vyřídit účty. Vznikaly různé petice proti násilným křtům, například v Banja Luce, Sarajevu, Prijedoru, Mostaru, Tuzle..

5.3 Židé

Židovská komunita v NDH nebyla nijak početná, čítala 40 000 v celé NDH. Vyhlazování židovské populace bylo značně efektivní, celkem 80% židovské populace zahynulo v letech 1941-1945.⁷⁵ Hitler si pochvaloval, že Pavelić odstartoval hon na Židy co nejrychleji. Již od 30. dubna 1941 se na Židy vztahovala rasová příslušnost zavedená podle Norimberských zákonů. Židem byla osoba, která měla nejméně tři nebo dva židovské prarodiče, nebo byla židovského vyznání či žila v manželství se Židem nebo židovským míšencem majícím dva židovské prarodiče anebo byla nemanželským dítětem Žida a byla narozená po 31. lednu 1942. Zakázány byly sňatky s osobami nežidovského původu a změny jmen. V červnu 1941 museli Židé přiznat veškerý movitý i nemovitý majetek, který byl dán

⁷³ Rychlík J, Perenčević M. *Dějiny Chorvatska*. Str. 284

⁷⁴ Velikonja, Mitja. *Religious Separation*. 179-180

⁷⁵ Fischer, Berndt J. *Balkan Strongmen*. str. 225

posléze pod správu Úřadu pro hospodářství⁷⁶, který provedl arizaci majetku. Všichni Židé museli nosit pásku s Davidovou hvězdou.⁷⁷

Od května 1941 se začalo s bezdůvodným zatýkáním a transporty hlavně do pro Židy zřízeného tábora v Koprivnici, kde byli všichni povražděni. V Jasenovaci byla vězněna také židovská minorita. Na zatýkání se podíleli jak němečtí vojáci, tak muslimové. Části židovských uprchlíků se podařilo dostat do italské Dalmácie, kde se deportace a pogromy nekonaly. Naopak Italové odmítali vydávat Židy zpět. Pár tisíc se jich pak přidalo k Titovým partyzánům. Na rozdíl od Srbů vystupovala katolická církev na ochranu Židů, zejména těch pokřtěných. Sám arcibiskup Stepinac osobně protestoval proti nošení Davidových hvězd a snažil intervenovat u Pavelice proti stíhání Židů žijících ve smíšených manželstvích.⁷⁸

Němci se nechali oklamat západem ustašovců vymýtit všechno židovské v NDH. Byla učiněna výjimka pro 100 prominentních lékařů a pro 500 židovských příbuzných prominentních členů strany. Z protižidovských opatření byli vyňati ti, kteří se nějakým způsobem zasloužili o blaho NDH.⁷⁹

5.4 Romové

Podobným způsobem jako s Židy, bylo nakládáno i s romskou menšinou, s tím rozdílem, že pogromy začaly až v roce 1942. Drtivá většina z celkové populace 20 000⁸⁰ Romů zahynula v Jasenovaci-Stara Gradištka.

5.5 Němci

Německá menšina v NDH měla pochopitelně stejná práva jako Chorvati. Němci byli sdružení organizaci zvané *Kulturbund*, která vznikla v královské Jugoslávii a byla pod kontrolou Třetí Říše, jenž skrz tento spolek šířila nacionálně socialistickou ideologii. Po

⁷⁶ Po dvou měsících byl úřad zrušen a nahrazen úřadem pro dozor nad Židy.

⁷⁷ Perenčević, Milan a Rychlík Jan. *Dějiny Chorvatska*. Str. 289

⁷⁸ <http://www.croatianhistory.net/etf/jews.html> 20.5.2010

⁷⁹ Fischer, Berndt J. *Balkan Strongmen*. str. 225

⁸⁰ Ibidem. 226

vytvoření NDH se *Kulturbund* transformoval do Německé národnostní skupiny⁸¹ v Chorvatsku (Die Deutsche Voksguppe in Kroatien), kterou vedli přední funkcionáři *Kulturbundu*. Všude tam, kde žilo více, jak 200 Němců, byly zřízeny buňky NNS. V roce 1941 jich v ustašovském státě fungovalo 309.⁸²

5.6 Katolická církev

Jak chorvatský arcibiskup Alojzij Stepinac, tak i papež Pius XII. vítali vytvoření NDH, protože to vnímali jako obrození státu, který bude opět nositelem katolictví. Pokud jde o oficiální uznání NDH Vatikánem, tak sice papež vyslal monsignora Giuseppe Ramira Marconeho na oficiální návštěvu čím dal tak najevo, že NDH sice diplomaticky neuzná, ale stojí o dobré vztahy s Pavelicem. Ty byly stvrzeny audiencí *poglavnika* u Pia XII. v květnu 1941.⁸³

Náboženská složka hrála velmi důležitou roli v nově nastoleném režimu, například Pavelić a jeho spolupracovníci skládali slib „Bohu všemohoucímu a vševědoucímu „Vedle rozsáhlých represí zahájil stát kampaň proti prostituci, žebráctví a rouhání. Neděle byla svátkem a v NDH panoval zákaz práce či svateb. Potraty se trestaly smrtí.

Masové křty byly od poloviny května v kompetenci ministerstva spravedlnosti a náboženských věcí. V čele ministerstva byl františkánský mnich Radoslav Glavaš. Proti přesunu kompetencí se ozvala část katolického kléru v čele s arcibiskupem Stepinacem. Chorvatský arcibiskup sice vystupoval proti pogromům na již pokřtěné Srby a Židy, ale vláda protesty ignorovala a samo ministerstvo rekrutovalo nové kněží, kteří prováděli konverze bez oficiálního souhlasu.⁸⁴

Konverze pravoslavných Srbů měla tři základní pravidla, prvním pravidlem bylo přijetí římskokatolického vyznání, druhým vyhlazení pravoslavné inteligence, protože

⁸¹ Dále NNS.

⁸² Perenčević M. a Rychlík J. *Dějiny Chorvatska*. Str. 284-285

⁸³ Phayer, Michael. *The Catholic Church and The Holocaust, 1930-1965*. Indiana. Indiana University Press 2007.str. 32

⁸⁴ Velikonja, Mitja. *Religious Separation*. str. 170

inteligence byla nositelem srbství. Třetím pravidlem bylo to, že se daly konvertovat jen nižší složky srbské společnosti.⁸⁵

Dalším způsobem, kterým se řešila tzv. „otázka pravoslavného problému“ na území NDH bylo zřízení chorvatské pravoslavné církve, ke které došlo 7. dubna 1942 ustašovskými úřady. V ustašovské terminologii Srbové neexistovali, Srbové byli označeni za ortodoxní Chorvaty. Tím, kdo dostal tuto státní církev na starost, byl Germogen Maximov, bývalý biskup ruské pravoslavné církve. Biskup skládal přísahu přímo Pavelićovi při svém uvedení do funkce.

Kolik životů si vyžádala genocida, se dá jen těžko určit. Co se týče počtu srbských obětí, tak se tradičně historická obec dělí na maximalisty a minimalisty. Například v koncentračním táboře Jasenovac-Stará Gradiška minimalisté uvádí, že zde našlo smrt 40-50 000 Srbů. Maximalisté uvádí 600-700 000.⁸⁶ Podobné je to s celkovým počtem obětí, uvádí se, že ustašovský režim stál život 30 000 Židů, 29 000 Romů a 300- 600 000 Srbů.⁸⁷

6. Zahraniční politika a angažovanost ve válce

NDH byla uznána nejprve Německem v dubnu 1941, následně Itálií, Maďarskem, Rumunskem, Bulharskem, Slovenskem, Finskem, Dánskem, Španělskem, Japonskem a okupovanou Čínou. Švýcarsko ji ponecháním svého konzula v NDH de facto uznalo také. V zemi se nacházely také konzuláty Vichistické Francie, Švédska a Argentiny. Pro Spojence NDH neexistovala a území patřící NDH byla považována za území Jugoslávie. NDH byla přijata do Paktu tří a paktu proti Kominterně. Definitivně byl NDH zapojen do italsko-německých struktur 25. listopadu 1941.

Již od počátku usiloval Ante Pavelić o vytvoření vlastní armády, ze začátku narazil jak na německý, tak i italský zákaz. K dispozici měl *poglavink* pouze oddíly selské stráže, složené převážně z příslušníků bývalé HSS a oddíly ustašovské milice, které chaoticky vznikaly po

⁸⁵ Ibidem 171

⁸⁶ Mirković, Damir. *Victims and Perpetrators in the Yugoslav Genocide 1941-1945*. Holocaust and Genocida studies. vol.7 no.3 1993 str.320

⁸⁷ <http://www.moreorless.au.com/killers/pavelic.html> 20.5.2010

celém státě. Teprve po německém útoku na Sovětský svaz byl v NDH povolen nábor dobrovolníků do tzv. Chorvatské legie, založené 4. srpna 1941, v jejímž rámci odjelo na východní frontu tři tisíce vojáků 369. pěšího pluku, asi 340 námořníků a asi 250 letců.⁸⁸

Regulérní chorvatská armáda nazývaná *Domobranstvo*⁸⁹ se začala budovat v říjnu 1941. Služba byla povinná pro všechny muže od 18 do 55 let. Důstojnický sbor tvořili veteráni z bývalé rakousko-uherské a jugoslávské armády. Domobrana se skládala převážně z pěších oddílů, většinou bez těžších zbraní. Většina výstroje pocházela z Jugoslávie nebo Československa. Proti Sovětskému svazu byl vyslán 369. pěší pluk, který byl zařazen do 100. lehké divize wehrmachtu. Bojoval na Ukrajině a u Charkova a postoupil až do Stalingradu, kde byl také zničen. Zformovány byly i další divize - 373. a 392., ty ale zůstaly na území NDH, kde bojovaly proti vznikajícím partyzánským útvarům. Velikou roli hrálo nepočetné letectvo, které bylo velmi úspěšné. Co se týče chorvatského námořnictva, to bylo omezeno italskými nařízeními a NDH bylo umožněno používat jen několik desítek plavidel upravených na minolovky v Azovském a Černém moři.⁹⁰

Domobrana byla silně nespolehlivá a nedisciplinovaná armáda. Německý generál Glaise von Horstenau se snažil prosadit myšlenku začlenění Domobrany pod německé velení. Stejného názoru byl i do této oblasti převelený generál Löhr. V roce 1942 se rozhořel spor o osud Domobrany, Horstenau a Löhr tlačili na Berlín, aby začlenil armádu NDH do jejich velení. Generálům ztěžoval situaci německý velvyslanec v Záhřebu a veliký Paveličův sympatizant Siegfried Kasche, který intervenoval u Hitlera ve prospěch *poglavnika*.⁹¹

Již na počátku roku 1943 převzalo Německo správu nad značnou částí chorvatské armády a požadovalo, aby se Pavelić vzdal funkce a nabídl moc vládě vojenské diktatury či vládě odborníků. Návrhům dával za pravdu i postupující rozpad ustašovského hnutí. Za Paveliće se postavil velvyslanec Siegfried Kasche, kterému se podařilo přesvědčit Hitlera, aby Paveliće nadále podporoval. Podle názorů Wehrmachtu nebyli ustašovci s to spravovat NDH.

⁸⁸ Tejchman, Miroslav. *Balkán ve válce a v revoluci*. str.301

⁸⁹ Dále bude užíván název Domobrana.

⁹⁰ Auský, Stanislav. *Dobrovolníci a druhá světová válka*. Petrklíč 2007. str. 152-153.

⁹¹ Trifković, Srdjan. *Rivarly between Germany and Italy*. str. 888-889.

Pokud jde o italský vliv na Balkáně, ten postupně slábl především v souvislosti s porážkami v severní Africe a následným spojeneckým vyložením na Sicílii⁹². Nespokojenost předních italských fašistů se způsobem vedení války, vyústila v odvolání Duceho z čela státu a na jeho místo byl dosazen Viktor Emanuel III. Když se Spojencům podařilo dostat na Apeninský poloostrov, dne 8. září Itálie kapitulovala. V souvislosti s vyřazením Itálie z války, obsadil Pavelić 10. září 1943 se souhlasem Hitlera Dalmácií a římské smlouvy prohlásil za neplatné.

Po stažení Itálie z NDH obměnil Pavelić vládu. Učinil tak proto, že se chtěl zbavit všech politiků, kteří sympatizovali s Itálií. Do čela nové vlády, kterou *poglavnik* jmenoval, se dostal Nikola Mandić, ministrem vnitra se stal Mladen Lorković, post ministra zahraničních věcí obsadil bývalý velvyslanec v Sofii, Stijepo Perić. Po získání Dalmácie vzniklo nové ministerstvo pro osvobozená území, do jehož čela byl dosazen Edo Bulat. Ve skutečnosti byla Dalmácie obsazena německými jednotkami, které měly zajistit, že se zde nevzniknou místa partyzánského odporu.

Kapitulace Itálie byla zásadní událostí pro vývoj komunistického odboje, jelikož se několik italských divizí přidalo na stranu partyzánů a celkem posílily jejich řady o 80 000 mužů.⁹³ Druhá polovina roku 1943 vypadala pro NDH bídně. Všude vznikala povstání a téměř na všech místech, zejména v Bosně rostla podpora partyzánského hnutí, které v listopadu čítalo 300 000 mužů. Ti byli rozmístěni po celé Jugoslávii a silně znepříjemňovali život vojskům Osy.

V roce 1944 se průmyslové oblasti jihovýchodní Evropy ocitly v ohrožení. Vlády Finska, Rumunska, Bulharska a Maďarska se snažily pomalu vyvazovat ze svých závazků vůči Německu. Všem bylo jasné, že Německo válku již nevyhraje a dosavadní spojenci začali přebíhat na stranu vítězných mocností. I v NDH se uvažovalo o opuštění Německa. Touto myšlenkou se zabývali zejména bývalý ministr obrany Ante Vokić⁹⁴ a ministr vnitra Mladen Lorković, kteří uvažovali o svrnutí Paveliće a dosazení liberálnějšího režimu. Naivně si mysleli, že by nový režim v zemi mohl uchovat nezávislé Chorvatsko i po válce. Spojenci

⁹² Operace *Husky*.

⁹³ Butler, Rupert. *Hitlerovi šakali*. Naše vojsko. Praha 2006. Str.241-242

⁹⁴ Tvůrce nechvalně proslulé Černé legie, elitní ustašovské jednotky na bázi SS.

však nikdy neuvažovali o zachování NDH v sebeliberálnější podobě. Vymyslelo se, že o kontakty se Spojenci se postará HSS. Vyvázání NDH z Německých struktur bylo konzultováno i s Ante Pavelićem, který neměl tušení, že chystaný převrat se plánuje proti němu. Pokus o převrat se nakonec dostal k německým uším a Vokić s Lorovićem byli uvězněni a před koncem války popraveni.

Začátkem roku 1945 zůstalo NDH jediným německým spojencem. Na jaře se podařilo stabilizovat frontu na linii Osijek-Sarajevo-Mostar. V NDH se sešly různorodé skupiny, které spojoval antikomunismus. Proti zbytkům německé, ustašovské armády a četníkům, čítajícím kolem 150 000 mužů, se nově zreorganizovala jugoslávská armáda o síle 800 000 mužů. Pavelić doufal, že se mu podaří vydržet do příchodu spojenců a hledal kontakty na Angloameričany, kteří by ho ze svízelné situace zachránili.⁹⁵

Koncem dubna jugoslávská armáda po lých bojích dobyla Istrii a Slovinsko. Do Terstu vstoupily současně novozélandské jednotky generála Freyberga a jugoslávská armáda. Ústupové boje se skupinou armád generála Löhra trvaly ještě několik dní po podepsání německé kapitulace v Remeši. Löhre se chtěl za každou cenu probojovat do Rakouska.

Pavelić se pokusil „ukrýt“ Chorvatsko pod Spojeneckou ochranu, o kterou žádal na základě historických argumentů pro zachování samostatného Chorvatska a chtěl přítomnost angloamerických jednotek v zemi. Spojenci zoufalou snahu ustašovského předáka ignorovali. Ustašovci pro ně byli jen povstaleckou skupinou bojující proti své vládě momentálně v exilu. Navíc bylo dohodnuto s Titem, že spojenci neposkytnou ochranu uprchlým ustašovcům. Přesto se Pavelić rozhodl hledat útočiště u spojenců a vydal se směrem k rakouským hranicím.

Když z Jugoslávie začaly odcházet německé jednotky, vyrazil 7. května 1945 chorvatský vůdce Ante Pavelić se sto až dvě stě tisíci ustašovci a jejich sympatizanty k rakouským hranicím. U hraničního městečka Bleiburg byli obklíčeni britskými jednotkami ze severu a partyzány z jihu. V situaci, kdy letouny *Spitfire* přelétávaly ustašovcům těsně nad

⁹⁵ Tejchman, Miroslav. *Balkán ve válce a revoluci*. str.659

hlavami, se přibližně třiceti až čtyřiceti tisícům ustašovců, včetně Paveliće podařilo zmizet v okolních lesích a poté hluboko v Rakousku.⁹⁶

Počet obětí je dodnes předmětem dohadů. Ustašovská propaganda dlouho tvrdila, že bylo zabito přes půl milionu Chorvatů. Relevantní údaje hovoří o tom, že od 20. května 1945 během pěti dnů bylo popraveno 50 000 chorvatských vojáků, 1 500 černohorských četníků, 9 000 slovinských gardistů a na 20 000 různých muslimů.⁹⁷

Druhá světová válka si pochopitelně vyžádala velké demografické změny. Z celkového počtu téměř dvou milionů Srbů žijících na území NDH v roce 1941 jich zahynulo 330 000, z toho 82 000 padlo v bojích na partyzánské straně a 23 000 na straně četnické. Z 3,5 milionu Chorvatů, jich zahynulo během války 178 000 osob, z toho 45 000 jako partyzáni, 65 000 jako oběti ustašovského, četnického či národně socialistického teroru a 70 000 Chorvatů zahynulo v řadách Domobrany, nebo bylo pobito těsně po konci války. Co se týče menšin, tak v celé Jugoslávii zahynulo 80 % všech Židů, 7,3 % všech Srbů a 8 % všech muslimů.⁹⁸

Tak jako tomu bylo v Polsku a Československu i v Jugoslávii došlo na poválečný odsun německého obyvatelstva. Na Němce se politika „bratrství a jednoty“ nevztahovala. Němci byli automaticky paušalizováni jako kolaboranti. Celkem bylo vysídleno na 90 000 Němců, obdobným způsobem chtěl Tito naložit s italskou menšinou v Dalmácii. Na rozdíl od jednorázového německého odsunu, Italové odcházeli dobrovolně zejména v roce 1943, kdy po kapitulaci Itálie a následné anexi Dalmácie odešla vlna kolonistů a byrokratického aparátu. Masové vysídlování Italů začalo až po válce, včetně území Istrie a Rijeky.

Co se týče zbytků četnického a ustašovského hnutí, tak to bylo pronásledováno partyzány po celé Jugoslávii. Části četníků se podařilo skrývat v horách ve východní Bosně, část se ukryla přímo v Bělehradě u svých známých. Spousta z nich nekolaborovala ani s ustašovci ani s nacisty, přesto byla pronásledovaná vzniklou organizací na ochranu národa tzv. OZN (Odsek za zaštitu naroda). Na území Chorvatska byl rozšířen zákon o provinění

⁹⁶ Misha, Glenny. *The Balkans, Nationalism, war and the great powers 1804-1999*. Penguin books. New York 1999 str. 530

⁹⁷ Tejchman, M. *Balkán ve válce a revoluci*. str. 661

⁹⁸ Rychlík J, Perenčević M.. *Dějiny Chorvatska*. str. 317

proti národní cti, to v praxi znamenalo, že jakákoliv spolupráce s režimem, který byl u moci v letech 1941-1945 byla trestnou záležitostí. OZN byla organizace vytvořená pod NKVD, ale během války pod vedením Alexandra Rankoviće, komunistického ministra vnitra, se zcela oddělila od NKVD a byla zcela nezávislá na sovětech. Časem vznikla hustá síť informátorů, kteří byli přítomni doslova v každé vesnici, domě a ulici. Časem se OZN přejmenovala na Úřad státní bezpečnosti UDB *Uprava državne bezbednosti*.⁹⁹

Nový režim se s nepřáteli státu vypořádal, tak jako jinde v Evropě. Nacistické a ustašovské tábory použil pro věznění svých odpůrců. Desetitisíce lidí bylo popraveno mezi lety 1946 a 1947, masové zatýkání a válečné strádání vyvolalo nedostatek mužské složky ve společnosti, hrozil krach pracovního trhu a válečná obnova byla značně zpomalena, proto v roce 1947 byl Ranković nucen vyhlásit amnestii pro tisíce zatčených či již odsouzených

Co se týče Ante Paveliće, povedlo se mu úspěšně uniknout z lesů u hranic se Slovinskem do Říma, kde žil pod ochranou katolické církve. Spojenci o Pavelićovi věděli, ale nedařilo se jim ho zatknout. V Římě žil po dobu tří let. Přestože informační služby věděly, kde se nachází, jeho kontakty, zejména mezi katolickým klérem byly tak ohromné, že by zahájení trestního stíhání mohlo poškodit Svatý stolec. Počátkem roku 1948 se Pavelić přesunul zhruba třicet kilometrů na jih do kláštera Castel Gandolfo, kde žil v přestrojení za kněze. Později ještě téhož roku se dostal do Buenos Aires, kde se v roce 1956 pokusil oživit ustašovské myšlenky založením Chorvatského osvobozenického hnutí, ve snaze uchovat všechny ustašovské ideály a strukturu Ustaše. Pavelić se stal v padesátých letech poradcem prezidenta Juana Peróna. V roce 1957 byl vypátrán jugoslávskou tajnou službou, které se podařilo Paveliće zranit. Pavelić následně utekl do Španělska, kde vládl Francisco Franco. Ante Pavelić zemřel 28. prosince 1959 v Madridu na následky zranění, způsobených před dvěma lety při pokusu o jeho zneškodnění.¹⁰⁰

Závěr

⁹⁹ Ibidem str. 531

¹⁰⁰ <http://www.moreorless.au.com/killers/pavelic.html> 21.5.2010

Pokud jde o NDH, byl to jen loutkový stát, výhradně sloužící německým ekonomickým zájmům. Počátkem roku 1941 měl Pavelić a jeho Ustaša velkou podporu chorvatské veřejnosti, protože se mu podařilo poprvé po několika stoletích dát Chorvatům vlastní stát. Tím, že takzvaná nezávislost, byla možná pouze za přítomnosti vojsk nacistického Německa. Německo-italské soupeření o přístup k vydatnému nerostnému bohatství a celková exploatace země popularitě režimu nepřidaly. Brutální rasová a náboženská politika začala vadit dokonce samotným německým okupantům.

Dopad Pavelićova režimu byl obrovský, během čtyř let vytrvalé občanské války zahynulo na 650 000¹⁰¹ obyvatel žijících v NDH. Pavelić zanechal v dlouhodobém měřítku hlubokou trhlinu, zejména co se týče vztahů mezi muslimy, Srby a Chorvaty. Vznik NDH ukázal zrůdnost ustašovského režimu, který zasadil ohromnou ránu vztahům mezi Chorvaty, Srby a Muslimy. Druhá světová válka a občanská válka rozdělila jugoslávskou společnost na dlouhá léta. Je nutné mít na paměti, že více než podporu z řad obyvatel, měla Ustaša přízeň od mocností Osy. Obyčejným a slušným Chorvatům se zdál režim až moc radikální a brutální, proto byla podpora i mezi chorvatským obyvatelstvem velmi malá.

Balkán poznal hrůzy totálního nedostatku potravin a skutečný hladomor, který v 1941-1942 skosil desetitisíce obyvatel. Rozsáhlá protižidovská a protisrbská politika NDH a řádění německých a italských fašistických komand měly za následek totální úpadek regionu. V Jugoslávii se vzájemná nevráživost jednotlivých etnik projevila jako první. Zejména proto, že výše zmíněná rasová politika Nezávislého státu Chorvatsko zasela sémě sváru hlouběji, než kdy dřív. Albánci začali s vyvražďováním Srbů, četnici vybíjeli Chorvaty a muslimy. V drsných letech světové války ukázal Balkán svoji složitou tvář, plnou hlubokých protikladů a rozhádaných balkánských národů, vzájemně proti sobě brojících.¹⁰²

Pro pochopení problematiky týkající se Ante Paveliće a režimu, který zde byl instalován, je nezbytné znát i souvislosti jak druhé světové války, tak problematiku předválečné Jugoslávie. Stát, který Pavelić stvořil a vedl, měl velkou historickou důležitost ve smyslu masakrů, které se děly. Pavelić pochopitelně nese zodpovědnost za činy páchané v NDH, nicméně vznik státu by se dal označit za nešťastnou souhru okolností. Za prvé to byl

¹⁰¹ Berndt, Fischer J. *The Balkan Strongmen*. str. 236

¹⁰² Tejchman, Miroslav. *Balkán ve válce a revoluci*. Str. 705

fenomén fašistických hnutí, který dominoval v Evropě v první polovině dvacátého století, zadruhé, turbulence jugoslávské politiky ve vztahu k menšinám, zejména Chorvatům a jejich hlavnímu politickému zastoupení, tedy Chorvatské selské straně Vladimira Mačeka.

Summary

Regarding NDH it was next puppet state exclusively serving German military economical interests. In the beginning of 1941 Pavelić and his Ustasha had relatively wide support among Croatian population, simply because he gave them own state. The fact that so called independence relied only on armies of nazi Germany and fascist Italy caused loss of earned sympathy. The rivalry between Germany and Italy about the region and unlimited exploitation also led to decline of public support apart of brutal racial and religion policy which began to mind Italian and German occupants.

The impact of Pavelić's rule was tremendous, almost 650 000 inhabitants living in NDH perished. Pavelić permanently spoiled the uneasy relations among Moslems, Serbs and Croats. The WWII and the civil war divided Yugoslav society for a long time. It is important to keep on mind that the support among Croat society was not large, simply because those people had some kind of dignity.

The Balkans experienced lack of food and the real famine which killed thousands of people. The broad antisemitic and antiserb policy in the NDH and the killing spree of nazis led to total fall of this region. In Yugoslavia mutual hostility among ethnics became foremost evident especially due the mentioned racial policy which worsen the situation at the end of WWII. Albanians began to kill Serbs and Chetniks slaughtered Moslems and Communists. In those years Balkans showed how it actually could be.

To understand the issue of Ante Pavelić's regime is also necessary to know the conjunctions of WWII as well as the pre war Yugoslavia. Pavelić is responsible for the creation of NDH and for the crimes that Ustasha committed. The birth of NDH was also affected by the rise of fascism and by the way of Yugoslav policy towards Croatian minority and the Croatian Peasant Party.

Bibliografie

- Bulajić, Milan. *Never Again, Ustashi Genocide in the Independent State of Croatia (NDH) from 1941-1945*. BIGZ. Belgrade 1992
- Fischer Berndt J. *Balkan Strongmen, Dictators and Authoritarian Rulers of Southeast Europe*. London. Hurst & Company 2007
- Hladký, Ladislav. *Bosna a Hercegovina, historie nešťastné země*. Brno. Doplněk 1998
- Mirković, Damir. *Victims and Perpetrators in the Yugoslav Genocide 1941-1945*. Holocaust and Genocida Studies. Vol. 7 no. 3 1993
- Misha, Glenny. *The Balkans, Nationalism, War and the Great Powers, 1804-1999*. New York. Penguin Books 1999
- Mulaj, Klejda. *Politics of Ethnic Cleansing, Nation State Building and Provision of In/Security in Twentieth-Century Balkans*. Plymouth. Lexington Books 2008
- Perenčević, Milan a Rychlík Jan. *Dějiny Chorvatska*. Praha. Lidové noviny 2007
- Phayer, Michael. *The Catholic Church and the Holocaust, 1930-1965*. Indiana. Indiana University Press 2000
- Pirjevec, Jože. *Jugoslávie 1918-1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha. Argo 2000
- Sadkovich, James J. *Terrorism in Croatia 1929-1934*. East European quaterly vol. 22 no. 1 1988
- Sundhaussen, Holm. *Geschichte Jugoslawiens 1918-1980*. Stuttgart. Kohlhammer 1982
- Tejchman Miroslav. *Balkán ve válce a revoluci 1939-1945*. Praha. Karolinum 2008
- Trifković, Srdjan. *Rivalry Between Germany and Italy in Croatia, 1942-1943*. The Historical Journal vol. 36 no. 4 1993

- Trifković, Srdjan. *The First Yugoslavia and the Origins of Croatian Separatism*. East European quarterly. Vol. 26. No. 3 1992
- Velikonja, Mitja. *Religious Separation & Political Intolerance in Bosnia-Herzegovina*. College station. Texas University Press 2003

Elektronické zdroje

-moreorless : *heroes & killers of the 20th century, Ante Pavelić*. poslední přístup (21.5.2010).

Dostupné na <http://www.moreorless.au.com/killers/pavelic.html>

- Zubrinic, Darko. *Cardinal Alojzije Stepinac and saving the Jews in Croatia during the WWII*. Zagreb 1997 poslední přístup (20.5.2010)

Dostupné na <http://www.croatianhistory.net/etf/jews.html>

-Wendel, Marcus. *Ustasha*, 2005

-Dostupné na <http://www.axishistory.com/index.php?id=7257> poslední přístup (21.5. 2010)